

KADINLAR ERKEKLERDEN DAHA AZ KAZANIYOR

Gökçe Uysal* ve Yazgı Genç**

Yönetici Özeti

İşgücü piyasasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin en önemli göstergelerinden biri ücretlerdeki toplumsal cinsiyet eşitliğidir. Hanehalkı İşgücü Anketi verilerine göre 25-44 yaş arasında ücretli çalışanlar arasında kadınlar ortalama yüzde 4,5 daha düşük aylık ücret almaktadır. Bu fark ortanca ücretlerde yüzde 10,5'e genişlemektedir. Ücret dağılımının üst kısımlarında kadınların ücretleri erkeklerden yüksek görünmektedir. Ancak bu durum ücretli çalışan kadınların eğitim seviyelerinin erkeklere kıyasla daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Eğitim durumuna göre ayrıştırıldığında kadınların her eğitim seviyesinde erkeklere kıyasla daha düşük ücret aldıkları görülmektedir. Ortalama ücretlerdeki toplumsal cinsiyet farklılıkları düşük eğitimli çalışanlarda yüzde 21,6, lise mezunu çalışanlarda yüzde 15,1, üniversite mezunu çalışanlarda ise yüzde 12,8'dir. Ücret dağılımı verileri özellikle düşük eğitim ve en düşük ücret seviyelerinde bu fark yüzde 50'ye kadar açılmaktadır. Üniversite mezunları arasında dahi ücret dağılımının hemen her yerinde kadınların erkeklerden daha düşük ücret aldığı görülmektedir. Kuşkusuz eğitim ücret farklılaşmasının tek sebebi olmayabilir. İşgücü piyasası tecrübesi, kıdem gibi özellikler de bu farkın açılmasına sebep oluyor olabilir. Sonuç olarak işgücü piyasasında gözlemlenen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sebeplerinin araştırılarak bu sebeplerin giderilmesine yönelik politikalar geliştirilmesi, böylelikle kadınların işgücü koşullarının iyileştirilmesi kadın işgücüne katılım oranlarının artırılması açısından da önem arz etmektedir.

Veri ve Örneklem

Bu araştırma notunda toplumsal cinsiyet ayrımında ücret farkı incelenmektedir. Bireyler arasındaki ücret farklılıkları işgücü piyasası tarafından önem atfedilen eğitim, işgücü piyasası tecrübesi gibi bazı özelliklerin farklılaşmasından kaynaklanıyor olabilir. Bu araştırma notundaki amaç betimleyici istatistiklerle ücretlerdeki ortalama ve ortanca kadın erkek ücret farklılıklarının tespit edilmesidir. Bu kapsamda TÜİK'in yıllık yayınladığı, 2017 yılının Hanehalkı İşgücü Anketi (HİA) mikro verileri kullanılmaktadır.

Ücret farklılıklarının tespitinde HİA örnekleme tam zamanlı çalışan ve pozitif ücret alan bireylerle sınırlandırılmıştır.¹ Haftalık normal çalışma süresi 35 saat ve daha fazla olanlar tam zamanlı çalışan olarak kabul edilmiştir. İşgücü piyasası açısından 25-44 yaş aralığı en verimli çağ olarak değerlendirilmektedir. Zira 25 yaşın altında bireylerin bir kısmı hala örgün eğitim sistemindedir. 45 yaş ve üzerinde ise özellikle Türkiye'de emekli olan bireyler bulunmaktadır.² Ücretli çalışan kadınların ve erkeklerin sırasıyla yüzde 63,7'si ve 61,2'si 25-44 yaşları arasındadır.

*Doç. Dr. Gökçe Uysal, Betam, Direktör Yardımcısı, gokce.uysal@eas.bau.edu.tr

** Yazgı Genç, Betam, Araştırma Görevlisi, yazgi.genc@eas.bau.edu.tr

¹ HİA'da ücret bilgisi yalnızca ücretli çalışanlar için tanımlanmıştır. İşverenler, kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçilerinin ücretlerini analiz etmek verinin sınırları dışındadır.

² Türkiye'de erken emeklilik düzenlemeleri sebebiyle 40'lı yaşlardan itibaren emeklilik mümkündür. Erken emekliliği düzenleyen yasal çerçeve değiştirilmiş olmasına rağmen emeklilik yaşı sigorta kaydının yapıldığı senede geçerli olan yasal

Cinsiyet ayrımında ücret farklılığı incelenirken hem saatlik hem de aylık ücretler dikkate alınmıştır. Hanehalkı İşgücü Anketinde ücretli çalışanların “aylık toplam net nakdi gelir” ve “bir haftada genellikle çalışılan saat” bilgileri yer almaktadır. Haftalık ortalama çalışma saati 52 hafta ile çarpılıp 12 aya bölünerek aylık çalışma saati elde edilmiştir. Saatlik çalışma ücreti de aylık çalışma ücretinin aylık çalışma saatine bölünmesi ile hesaplanmıştır.

Kadın erkek ücret farklılıkları

Toplumsal cinsiyet ayrımında ücret farklılıkları incelenirken bakılan ilk ölçü ücretlerdeki ortalama toplumsal cinsiyet farktır. Tablo 1’deki verilere göre erkekler ortalama aylık 2351 TL kazanırken, kadınlar 2246 TL kazanmaktadır. Bu fark kadınların yüzde 4,5 daha düşük ücret aldıklarına işaret etmektedir. Ücretlerin normal dağılmaması sebebiyle genel eğilimi ortaya koymak için ortanca ücretlere de bakılır. 2017 yılında kadınların ortanca ücreti 1700 TL iken erkeklerin ortanca ücreti 1900 TL, aylık ücretlerdeki toplumsal cinsiyet farkı 200 TL’dir. Diğer bir deyişle kadınlar erkeklerden yüzde 10,5 daha az aylık ücret almaktadır.

Tablo 1: Kadınların ve erkeklerin aylık ücretleri (25-44 yaş)

	AYLIK ÜCRET (TL)		SAATLİK ÜCRET (TL)	
	Ortalama ücret	Ortanca ücret	Ortalama ücret	Ortanca ücret
Erkek	2351	1900	11,54	8,65
Kadın	2246	1700	11,79	8,39
Fark	105	200	-0,25	0,26
Yüzde fark	4,5	10,5	-2,2	3,0

Kaynak: HİA 2017 mikro veri seti, Betam

İşgücü piyasasında toplumsal cinsiyet temelli farklılıklar takip edilirken sıklıkla bakılan göstergelerden biri de saatlik ücretlerdir. Zira aynı aylık ücrete çalışıyor olmalarına rağmen kadınlar ve erkekler sistematik olarak farklı saatler çalışıyorlarsa saatlik ücretler arasında da fark gözlemlenecektir. Çalışılan saat başına alınan ortanca ücret kadınlar için 8,39 TL, erkekler için ise 8,65 TL olarak hesaplanmaktadır. Ortanca saatlik ücrete göre kadınlar erkeklerden yüzde 3 daha az kazanmaktadır. Ortalama saatlik ücrete bakıldığında ise kadınların yüzde 2,2 daha yüksek ücret aldığı görülmektedir.

Aylık ücretler ile saatlik ücretler arasındaki bu fark kadınlarla erkekler arasındaki çalışma saatleri farklarından kaynaklanmaktadır. Tablo 2 erkeklerin kadınlara kıyasla daha uzun süreler çalıştıklarını göstermektedir. 25-44 yaş arası erkeklerin yüzde 63,5’i haftalık 45 saat üzeri çalışırken, aynı saat çalışan kadınların oranı yüzde 39,1’dir.

Tablo 2: Kadınların ve erkeklerin ortalama çalışma saatleri (25-44 yaş)

Çalışma saati	ERKEK		KADIN	
	Kişi (bin)	%	Kişi (bin)	%
0-30	220	2,9	411	12,3
31-40	1843	23,9	1214	36,4
41-45	751	9,7	404	12,1
46-50	2608	33,8	775	23,2
51-55	584	7,6	160	4,8
56-60	1060	13,7	210	6,3
60+	647	8,4	161	4,8

düzenlemelere bağlıdır. Dolayısıyla hâlihazırda 40’lı yaşlarında olan işgücünün bir kısmı emekliliklerine hak kazanmıştır. Bu kişileri veride tespit etmek mümkün değildir.

Total	7714	100	3334	100
-------	------	-----	------	-----

Kaynak: HİA 2017 mikro veri seti, Betam

Ücret dağılımı farklılıkları

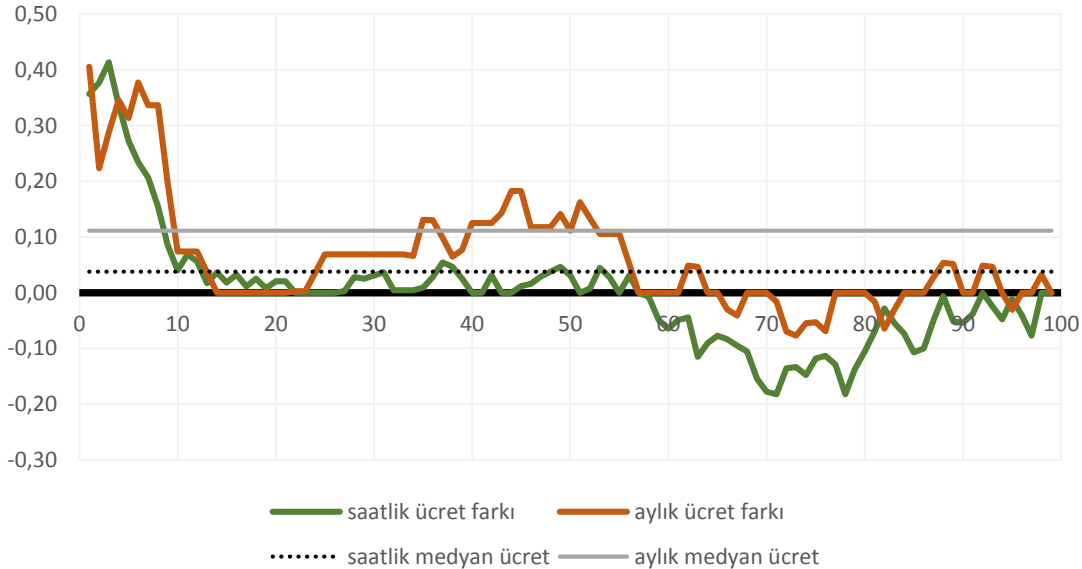
Daha önce yapılan araştırmalar toplumsal cinsiyet farklılıklarının ücret dağılımının farklı noktalarında farklılaşabildiğine işaret etmektedir. Zira düşük ücret seviyelerinde asgari ücret toplumsal cinsiyet farklılıklarını azaltırken yüksek ücret seviyelerinde kadınların terfi olanaklarına erişimlerindeki sorunlar, yani cam tavanlar sebebiyle toplumsal cinsiyet farklılıkları artabilmektedir.

Şekil 1’de aylık ve saatlik ücretlerdeki toplumsal cinsiyet farklılıkları ücret dağılımı üzerinde gösterilmektedir. En düşük yüzde onluk ücret dilimlerinde erkeklerin kadınlardan yüzde 30 civarında daha yüksek ücret kazandıkları dikkat çekmektedir. Bu ücret diliminde kayıt dışı çalışmanın ve asgari ücretin altında kazanmanın yaygın olduğu tahmin edilebilir. İşgücü piyasasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir diğer boyutu da burada görülmektedir. Erkeklerin yalnızca yüzde 6’sı asgari ücretin altında kazanırken kadınların yüzde 13’ü asgari ücretin altında kazanmaktadır.³

İkinci yüzde onluk ücret diliminde hem kadınların hem erkeklerin asgari ücret kazandıkları ve bu sebeple ücretler arasındaki toplumsal cinsiyet farklılıklarının sıfırlandığı dikkat çekmektedir. Ancak ücretler asgari ücretin üzerine çıktıklarında toplumsal cinsiyet farklılıkları tekrar kadınlar aleyhine açılmaktadır. Ortanca ücret etrafındaki aylık ücret dağılımında (daha belirgin olarak yüzde 25 ila yüzde 70 arasındaki ücretlerde) erkekler kadınlardan daha yüksek ücret kazanmaktadır.

Saatlik ve aylık ücret farklılıkları dağılımın alt kısımlarında (yüzde 40 ve altı) benzer büyüklüktedirler. Ortanca ücret ile birlikte saatlik ve aylık ücret farklılıkları birbirlerinden farklılaşmakta ve aylık ücret farkının daha yüksek olduğu görülmektedir. Dağılımın en üst yüzde onluk diliminde ise bu farkın neredeyse kapandığı, saatlik ve aylık ücret farklılıklarının çok benzer boyutlarda olduğu görülmektedir.

Şekil 1: Kadın erkek ücret farklılıkları (25-44 yaş, %, Erkek-Kadın farkı)

Kaynak: HİA 2017 mikro veri seti, Betam

³ Hanehalkı İşgücü Anketi verileri kayıt dışı çalışanları da kapsamaktadır. Asgari ücretin altında kazanan bireylerin kayıt dışı çalıştıkları görülmektedir.

Genel olarak ücret dağılımının üst kısmında ise kadınların erkeklerden daha yüksek ücret aldıkları görülmektedir. Bu bulgu ilk bakışta ücret dağılımının üst kısmında kadınların lehine bir gelişme gibi görünse de aslında Türkiye işgücü piyasasındaki bir başka toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yansıması olarak temayüz etmektedir. Türkiye’de kadın işgücüne katılım oranları üniversite mezunu kadınlar için yüksek, daha az eğitilmiş kadınlar için ise oldukça düşüktür. Dolayısıyla Türkiye genelinde kadınların eğitim seviyeleri halen erkeklerden düşük olmakla birlikte işgücü piyasasındaki kadınların eğitimi erkeklerin eğitiminden yüksektir. Tablo 3’teki verilere göre eğitim seviyesi düşük (lise altı) kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 35,1 iken üniversite mezunu kadınlar için bu oran yüzde 77,6’dır. Diğer taraftan tüm eğitim seviyelerinde 25-44 yaş arasındaki erkeklerin işgücüne katılım oranlarının yüzde 90’ının üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Eğitim seviyelerine göre işgücüne katılım oranları (% , 25-44 yaş)

	Lise altı	Lise	Üniversite	Toplam
Erkek	92,5	95,5	95,7	94,1
Kadın	35,1	46,4	77,6	47,0

Kaynak: HİA 2017 mikro veri seti, Betam

Katılım oranlarındaki bu farklılaşma sebebiyle işgücü piyasasındaki kadınların daha eğitilmiş olduğu görülmektedir. 25-44 yaş grubunda tam zamanlı ücretli çalışanlar arasında lise altı eğitim seviyesine sahip olanların payı erkeklerde yüzde 42,1 iken kadınlarda bu oran yüzde 30,8’dir (Tablo 4). Bu grupta erkeklerin üçte biri, kadınların ise neredeyse yarısı yükseköğretim mezunudur.

Tablo 4: İşgücündekilerin ve tam zamanlı ücretli çalışanların eğitim seviyeleri (% , 25-44 yaş)

	İşgücü			Tam zamanlı ücretli		
	Lise altı	Lise	Yükseköğretim	Lise altı	Lise	Yükseköğretim
Erkek	47,7	25,7	26,6	42,1	27,6	30,3
Kadın	44,2	17,6	38,2	30,8	20,8	48,4

Kaynak: HİA 2017 mikro veri seti, Betam

Tablo 5’teki verilerde eğitim seviyelerindeki farklılıklar dikkate alındığında ücretlerdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin arttığı görülmektedir. Ortalama ücretlerde eğitim temelinde ayrıştırılmış ücret farklılıkları toplam için gözlemlenen farktan geniştir. Düşük eğitim seviyesine sahip çalışanlar arasında ortalama (ortanca) ücretlere bakıldığında kadınlar erkeklerden yüzde 21,6 (yüzde 6,7) daha az kazanmaktadır. Ortanca ücretlerde asgari ücretin eşitleyici etkisi görülmektedir (1400 TL civarı). Lise mezunlarında ortalama (ortanca) ücretler kadınlarda yüzde 15,1 (yüzde 18,9) daha düşüktür. Üniversite mezunlarında kadınlar ortalama ücrete göre yüzde 12,8, ortanca ücrete göre yüzde 6,7 daha az kazanmaktadır.

Tablo 5: Eğitim düzeylerine göre kadın erkek ücret farklılıkları

	Ortalama ücret				Ortanca ücret			
	Lise altı	Lise	Üniversite	Toplam	Lise altı	Lise	Üniversite	Toplam
Erkek	1719	2097	3462	2351	1500	1850	3000	1900
Kadın	1347	1780	3020	2246	1400	1500	2800	1700
Fark	372	317	442	105	100	350	200	200
Yüzde Fark	21,6	15,1	12,8	4,5	6,7	18,9	6,7	10,5

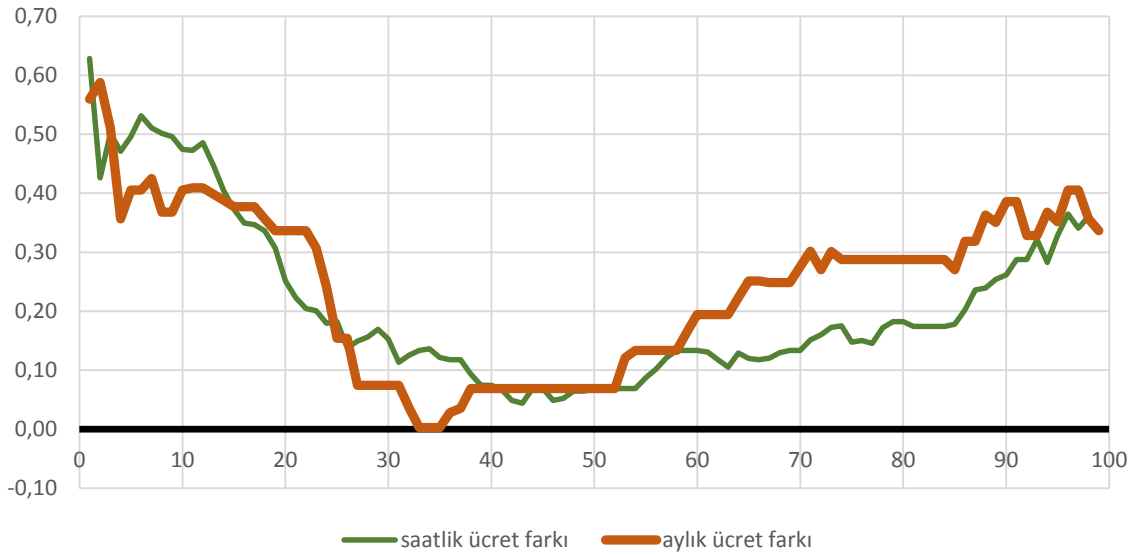
Kaynak: HİA 2017 mikro veri seti, Betam

Düşük eğitim seviyelerinde ücretlerde toplumsal cinsiyet farklılıkları

Şekil 2’de düşük eğitimli kadın erkek ücret farklılıkları ücret dağılımı üzerinde gösterilmektedir. Aylık ücret farklılıkları, en düşük yüzde onluk dilimde erkeklerin kadınlardan ortalama yüzde 44 daha fazla kazandığını göstermektedir. En düşük yüzde 20’lik dilimdeki ücretlerde toplumsal cinsiyet eşitsizliği hem aylık hem saatlik ücretlerde yüksektir. Hatta saatlik ücretlere göre düşük eğitim seviyesine sahip kadınların erkeklerin yarısı kadar ücret aldıkları dikkat çekmektedir.

Düşük eğitimli kadınların da asgari ücret kazanması ile daralan ücret farklılıkları ortanca ücretlerden itibaren yeniden açılmaktadır.⁴ Ücret dağılımının üst kısmında toplumsal cinsiyet farklılıkları tekrar açılmaktadır. En yüksek yüzde onluk dilimde ise ücret farkı yüzde 40’a varmaktadır. Ortanca ücretin üzerinde toplumsal cinsiyet farklılıklarının saatlik ücretlerde aylık ücretlere kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durum daha önce de belirtildiği gibi kadınların çalışma sürelerinin daha az olması ile açıklanabilir.

Şekil 2: Düşük eğitimli kadın erkek ücret farklılıkları (25-44 yaş, %, Erkek-Kadın farkı)

Kaynak: HİA 2017 mikro veri seti, Betam

Lise mezunlarının ücretlerinde toplumsal cinsiyet farklılıkları

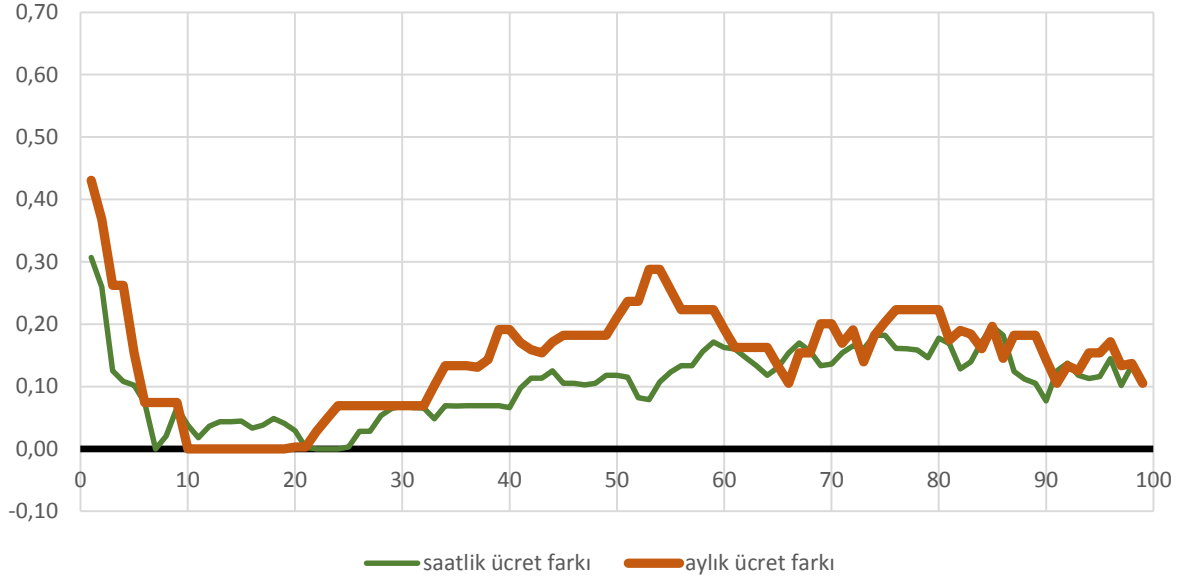
Lise mezunlarının ortanca ücretlerine toplumsal cinsiyet ayrımında bakıldığında, düşük eğitimlilere kıyasla ücret farkının açıldığı görülmektedir. Lise mezunu kadınların ortanca ücreti 1500 TL iken erkeklerin ortanca ücreti 1850 TL’dir. Lise mezunu çalışanların ücret dağılımı boyunca neredeyse tüm yüzdelik dilimlerde erkeklerin kadınlardan daha fazla kazandıkları görülmektedir. En düşük yüzde 10’luk dilimde erkekler, kadınlardan ortalama yüzde 18 daha fazla aylık ücret kazanmaktadır. Ücret farkı erkeklerin ve kadınların asgari ücret kazandıkları ikinci yüzde onluk dilimde kapanmakta, kadınlar ve erkekler eşit ücret kazanmaktadır. Erkekler asgari ücret üstünde kazanmaya başladığı fakat kadınların hala asgari ücret seviyelerinde kazandığı yüzde 30’luk dilimde ücret farkı yeniden açılmaya başlamaktadır. Ortanca etrafındaki ücret dağılımında ise (yüzde 25 ila yüzde 70 arasında) artan ücret

⁴ Erkeklerde asgari ücret altında kazanların payı 11 iken kadınların yüzde 33’ü asgari ücret altında kazanmaktadır.

farkı yüzde 30'a kadar çıkmıştır. Ücret dağılımının en yüksek yüzde onluk dilimde erkekler kadınlardan yüzde 15 daha fazla kazanmaktadır.

Ücret dağılımının alt yarısında saatlik ücretteki toplumsal cinsiyet farklılıkları aylık ücrete kıyasla daha düşük seyretilmektedir. Buna karşın en üst yüzde 30'luk ücret dilimlerinde toplumsal cinsiyet farklarının aylık ve saatlik olarak çok benzer seviyelerde seyrettiği görülmektedir.

Şekil 3: Lise mezunu kadın erkek ücret farklılıkları (25-44 yaş, %, Erkek-Kadın farkı)

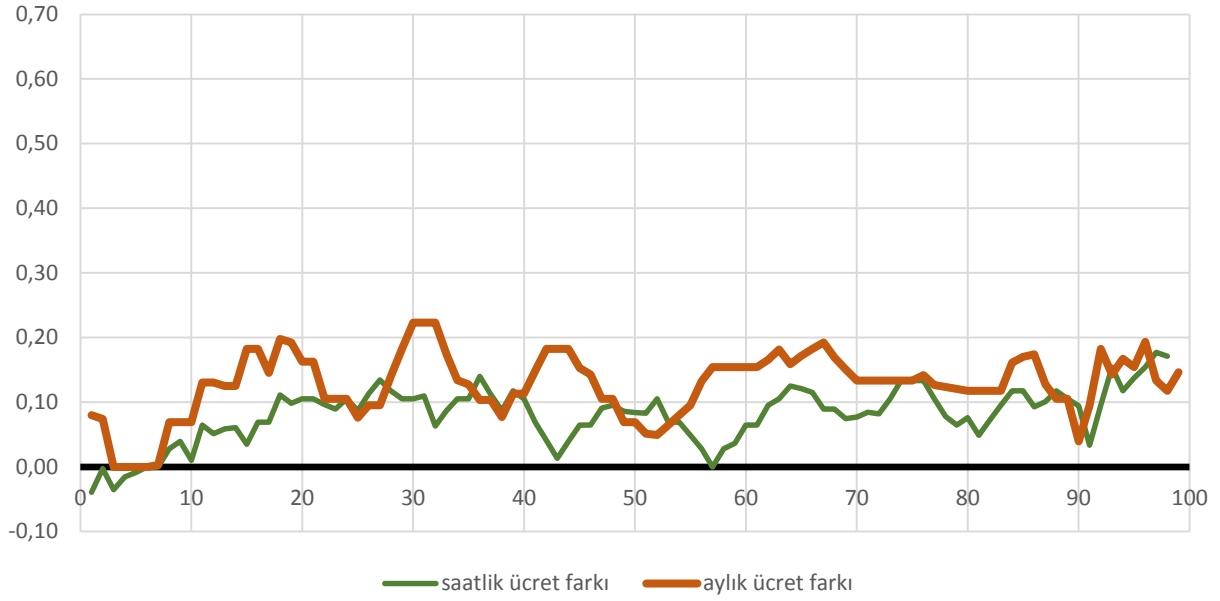

Kaynak: HİA 2017 mikro veri seti, Betam

Üniversite mezunlarının ücretlerindeki toplumsal cinsiyet farklılıkları

Daha önce de belirtildiği gibi üniversite mezunu kadınları işgücüne katılma oranları diğer eğitim seviyelerine kıyasla daha yüksektir. Üniversite mezunu erkekler aylık ortalama 3462 TL kazanırken, üniversite mezunu kadınlar aylık ortalama 3020 TL kazanmaktadır. Üniversite mezunları arasındaki 442 TL ortalama aylık ücret farkı ortanca ücretlere bakıldığında 200 TL'ye düşmektedir. Şekil 4'te üniversite mezunu kadın erkek ücret farklılıkları ücret dağılımı üzerinde gösterilmektedir. Ücret dağılımının en düşük birinci onluk dilimde kadınların ve erkeklerin eşit ücret aldıkları görülmektedir. İkinci yüzde onluk dilimde açılmaya başlayan ücret farkı dördüncü yüzdalık dilimde yüzde 22 ile en yüksek değerine ulaşmıştır. Yüzde 60'luk dilime kadar ücret farkı dalgalı bir eğilim gösterirken, bundan sonraki yüzdalık dilimlerde ücret farkı yüzde 15 civarında seyretmiştir. Dağılımın en üst yüzde onluk diliminde ise erkekler kadınlardan yüzde 20 daha fazla kazanmaktadır. Son olarak üniversite mezunu kadın ve erkekler için saatlik ve aylık ücret farklılıkları benzer bir seyir göstermektedir.

Şekil 4: Üniversite mezunu kadın erkek ücret farklılıkları (25-44 yaş, %, Erkek-Kadın farkı)

Kaynak: HIA 2017 mikro veri seti, Betam

Sonuç

Bu araştırma notunda ücretlerdeki toplumsal cinsiyet farklılıkları ortaya konmaktadır. İşgücü piyasasında ücretler eğitim, yaş, kıdem farklılıkları gibi farklı sebeplerle ayrışıyor olabileceği gibi ayrımcılık yüzünden de ayrışıyor olabilir. Bu bağlamda ücretin en önemli belirleyicilerinden biri olan eğitim seviyeleri kullanılarak ücretlerdeki toplumsal cinsiyet farklılıkları incelenmiştir. Veriler ortalama ücretlerin kadın erkek eğitim farklılıklarını yansıtmadığını ve eğitim durumu benzer kadınlarla erkekler arasında ücret farklılıklarının ortalama ücret farkından yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu noktada işgücü piyasasındaki kadınların nispeten daha eğitilmiş olması ücretlerdeki toplumsal cinsiyet farklarının düşük görünmesine yol açmaktadır.

Türkiye'nin beşeri sermayesini etkin kullanabilmesi için kadınların işgücü piyasasına katılımlarının artırılması, kadınların işgücü piyasasındaki konumlarının iyileştirilmesi gereklidir. Bu doğrultuda ücretlerdeki toplumsal cinsiyet farklılıkları daha ayrıntılı irdelenmeli ve sebepleri gidermeye yönelik politika önerileri geliştirilmelidir.